

Masum hamleler yapıyorum, B. Fischer'i arıyorum

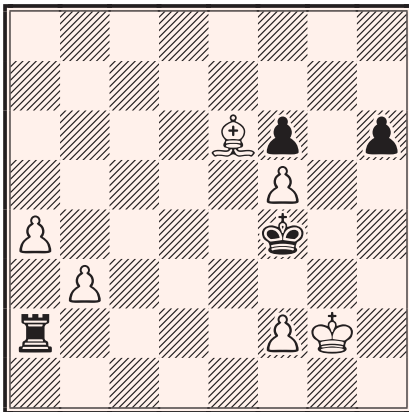
Masum Hamleler

Mavikale'nin bu sayısında tanıtacağım sinema filmi bir başka dünya satranç şampiyonuna, Bobby Fischer'e adanmış çok etkileyici bir film: Masum Hamleler.

Film, kahramanımız olan küçük bir erkek çocuğunun, Josh'ın, satrancın efsane oyuncusu Bobby Fischer'i arşiv görüntüleri eşliğinde anlatmasıyla başlar: "Karşılaşmadan önceki günlerde 'Acaba gelecek mi?' diye tüm dünyayı merakta bıraktı. O uyurken veya gezinirken ve sandviç yerken uçuş pistinde birçok uçak bekletildi. Henry Kissinger onu aradı ve ülkesinin onuru için gitmesini rica etti. Geldikten kısa süre sonra ülkeleri için yetersiz diyerek İzlandalıları incitti; çünkü bowling salonları yoktu. Televizyon kameralarından yakındı, ışıklandırmadan, masa ve sandalyelerden ve satranç tahtasındaki karelerin kontrastından. 'Otel odasının manzarası çok fazla güzel.' dedi. Doğal olarak bunların hiçbirinin satrançla ilgisi yoktu veya belki de vardı. Kazanırsa, tarihteki ilk Amerikalı dünya satranç şampiyonu olacaktı, kaybederse, sadece Brooklynli bir başka acemi olarak kalacaktı. Maçta 21. oyunun 40. hamlesinde Spassky'nin ♖e6'sına karşı piyon h5 oynadı. Ve her şey bitti. Bir Amerikan kahramanı olarak eve döndü. Rusları yeneceğim diye dünyaya övünmüştü; dediğini yaptı. Artık ağır sıklet şampiyonları kadar parası vardı. Devlet adamları ve krallar tarafından yemeğe çağırılıyordu. Sonra Bobby Fischer en özgün, en beklenmedik hamlesini yaptı: Ortadan kayboldu."

Film bize dünya şampiyonluğu için oynanan son maçın o kritik konumunu hatırlatıyor.

Boris Spassky - Robert James Fischer [B46], Reykjavik, 1972

1.e4 c5 2.♘f3 e6
3.d4 cxd4 4.♘xd4 a6
5.♘c3 ♘c6 6.♙e3 ♘f6
7.♙d3 d5 8.exd5 exd5
9.0-0 ♙d6 10.♘xc6
bxc6 11.♙d4 0-0
12.♙f3 ♙e6 13.♙fe1 c5
14.♙xf6 ♙xf6 15.♙xf6
gxf6 16.♙ad1 ♙fd8
17.♙e2 ♙ab8 18.b3 c4
19.♘xd5 ♙xd5 20.♙xd5
♙xh2+ 21.♙xh2 ♙xd5

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Masum Hamleler
Orijinal adı	Searching for Bobby Fischer Innocent Moves
Yönetmen	Steven Zaillian
Yapım yılı	1993
Yapımcı ülke	ABD
Orijinal dil	İngilizce
Süresi	110 dakika
Oyuncular	Max Pomeranc, Joe Mantegna, Joan Allen, Ben Kingsley, Laurence Fishburne, William H. Macy
IMDB Puanı	7.6

22.♙xc4 ♙d2 23.♙xa6 ♙xc2 24.♙e2 ♙xe2 25.♙xe2 ♙d8 26.a4 ♙d2
27.♙c4 ♙a2 28.♙g3 ♙f8 29.♙f3 ♙e7 30.g4 f5 31.gxf5 f6 32.♙g8
h6 33.♙g3 ♙d6 34.♙f3 ♙a1 35.♙g2 ♙e5 36.♙e6 ♙f4 37.♙d7 ♙b1
38.♙e6 ♙b2 39.♙c4 ♙a2 40.♙e6 (Diyagram).

Siyah hamlededir.

40.... h5! [Beyaz zugzwanga düşüyor. Beyaz şah ikinci yatayda kaldığı sürece f piyonu açmazda kalacak, Siyahın h piyonunun ilerlemesi durdurulamayacaktır.] 41.♙d7 0-1

Filmin küçük kahramanı Josh, yedinci doğum gününü kutlamak için gittiği Washington Meydanı'nda yerde duran garip

Filme yer alan arşiv görüntülerinde genç Bobby Fischer, simültane verirken.

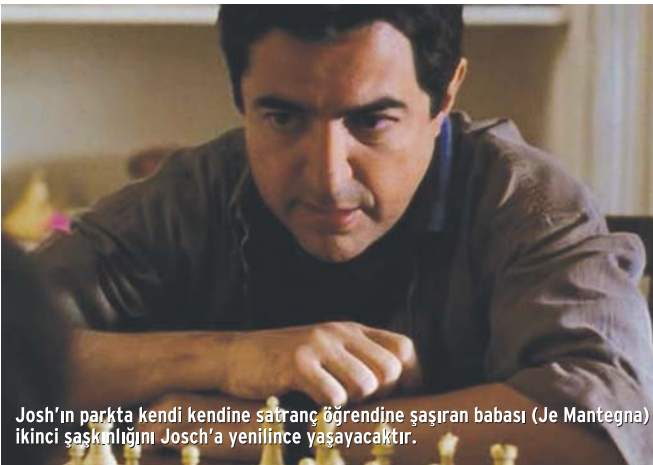

Josh, Washington Meydanı'nda satranç ile tanışıyor.

bir cisim bulur. Çevresine baktığında tutkuyla satranç oynayan insanları gören Josh, bulduğu bu nesnenin bir satranç taşı olduğunu anlar. O sırada bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayan yağmur ne yıldırım hızında satranç oynayanları durdurabilecek ne de onları büyülenmişçesine izleyen Josh'a işleyebilecektir.

Bu keşiften sonra satranç oynanan bu park Josh için bir çekim merkezi olur. Argo konuşmalar, basit takılmalar ve oyunu kazananın cebine akan paraların havada uçuştığı bu atmosferi Josh'un annesi sevmemiştir aslında. Buna karşın oğlunun bir gün, parkta para karşılığında satranç oynayan 'Çılgın Rus' lakaplı bir satranç ustasının karşısına çıkmasına izin verir. Josh cesurca savaşı, hatta ustaya bir kez şah bile çeker, ancak mat olmaktan kurtulamaz. Yine de bu oyun, parkın müdavimlerinden Vinnie'nin dikkatini çeker. "Seni izleyeceğim, Josh Waitzkin. Bobby Fischer gibi oynadığını gördüm." der Vinnie, Josh'ın annesini de "Bayan, oğlunuz saldırırken taşları kombine kullandı." diyerek yüreklendirir.

Annesi oğullarının satranç oynadığını söylediğinde babası çok şaşırarak, hatta Josh ile bir oyun oynayarak bu iddiayı biz-

Josh'ın parkta kendi kendine satranç öğrendine şaşırarak babası (Je Mantegna) ikinci şaşkınlığını Josh'a yenilince yaşayacaktır.

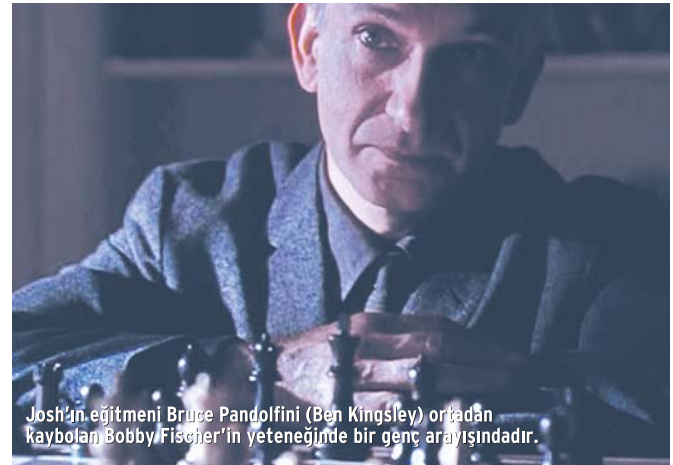
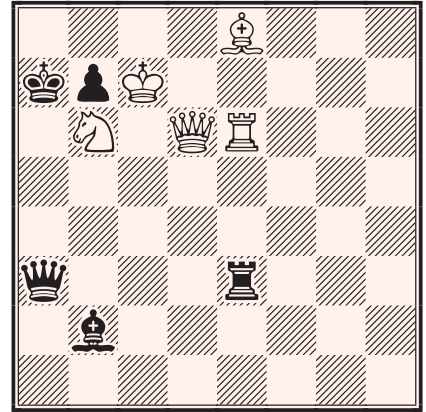
zat denetleyecektir. Çılgın Rus karşısında yenilgiyi tadan Josh babasına karşı ilk oyunu bilerek basitçe kaybeder. Durumu fark eden anne, babasını yenmesinin bir sorun yaratmayacağını söyler oğluna. Josh ikinci oyunu öyle kolay ve parlak bir şekilde kazanır ki babası soluğu Metropolitan Satranç Kulübü'nde alır. Ünlü usta ve eğitmen Bruce Pandolfini'yi aramaktadır. Baba eğitmeni ders vermesi için ikna etmeye çalışırken Josh kulüp oyuncularından birini yenmeyi ihmal etmez. Buna karşın meşgul Pandolfini başlangıçta ders vermeyi kabul etmez.

Arkadaşlıklarını ilerlettiği Vinnie ile parkta oynamaya devam eden Josh, mağrur eğitmenin dikkatini çekmekte gecikmeyecek ve Pandolfini sonunda ders vermek için kendisi gönüllü olacak, hatta bunun için Josh'ın babasına dil dökecektir: "Sence satranç nedir? Eğlencesine oynayanlar veya hiç oynamayanlar ona bir oyun der geçerler. Yaşamlarını ona adayanlar genellikle bir bilim olduğunu öne sürerler. İkisi de değildir. Bobby Fischer kendisinden önceki hiç kimsenin yapamadığı kadar derine inmiş ve onun aslını bulmuştur: Sanat. Yaşamımı onun gibi oynamak çabasıyla harcadım. Onun velihtti bu gece burada değildi. Senin evinde, odasında uyuyordu. Oğlun Fischer gibi yaratıyor. Onun gibi görüyor... Ben Bobby Fischer'in ortadan kaybolurken alıp götürdüğü şeyi istiyorum." Bu konuşma Josh'ın babasını ikna etmeye yetecektir.

Pandolfini, derslerinden birinde Josh'a bir pozisyon dizerek taşlara dokunmadan düşünmesini ve 4 hamlede matı bulmasını ister. (Diyagram)

Beyaz oynar ve 4 hamlede mat eder.

Josh, taşlara dokunmadan yapamayacağını söyleyince

Josh'ın eğitmeni Bruce Pandolfini (Ben Kingsley) ortadan kaybolan Bobby Fischer'in yeteneğinde bir genç arayışındadır.

Josh boş tahtaya bakarak 4 hamlede mat problemini çözüyor.

eğitmen “İşini kolaylaştırayım.” der ve tahtanın üstündeki taşları bir anda koluyla süpürüp atar. Josh artık önündeki boş bir tahtanın üstüne, yerleri aklına kazınmış satranç taşlarının hayalini yerleştirerek düşünmeye başlar. Genç yeteneğin ♖c8+ ile başlayan çözümünü bulması çok zaman almayacaktır: 1. ♖c8+ ♗a8 2. ♗a6+ ♗x6 3. ♗x6+ ♗x6 4. ♗c6#

Josh kısa süre sonra ilk turnuvasına katılır. Bu sırada çocukları yarışan ebeveynlerin heyecanı görülmeye değerdir doğrusu. Ancak bu heyecan bazılarının kontrollerini kaybetmelerine ve tüm ebeveynlerin turnuva salonundan atılmalarına neden olacak kadar aşırıya kaçır. Turnuva sonuçlandığında, oğluyla gurur duyan babasının bakışları altında, Josh, kazandığı ilk kupasına sarılmış evine dönerken onun sesinden Fischer’in öyküsünden bir başka bölüm yansır perdeye: “Okulda öğretmenleri başka şeyler anlatırken Bobby satranç kitapları okurdu. Ona kitapları kaldırmasını veya eve götürmesini söylediklerinde kafasında çalışmaya devam etti... On dört yaşındaydı ve ülkedeki en güçlü yetişkin oyuncuların tümünü yenerek gelmiş geçmiş en genç ABD şampiyonu oldu.”

Zamanla Josh’un kazandığı kupaların sayısı artar, yaş grubunda eyaletin en güçlü oyuncusu haline gelir. Vinnie parkta satranç oynayan arkadaşlarına Josh’ın kupalarından birini göstererek övünür: “Hanginizin böyle bir kupası var?” Josh’ı oynarken görenler artık onu Bobby Fischer’in gençliğine benzetmektedirler.

Bir gün Josh, Vinnie ile konuşurken parktaki satranç sever kalabalığının bir masa etrafında kümelendiğini fark eder. Kim böylesine büyük bir ilgi çekebilir ki? “Bobby Fischer!” İkilii heyecanla oraya koşar ve kalabalığı yararak masaya ulaşırlar. Oynayan Bobby değildir ne yazık ki. Çılgın Rus ile oynayan Jonathan adlı küçük bir çocuk, ustayı mat etmek üzeredir. Oyundan etkilenen izleyicilerden biri kendini tutamaz: “Genç Bobby Fischer!” Bu yeni yetenek Josh için büyük bir hayal kırıklığıdır. Bu yeni oyuncunun Metropolitan Satranç Kulübü’ne katılması Josh’ın endişelerini daha da artırır. Babasına finallere katılmak

Josh, Washington Meydanı’nda Vinnie (Laurence Fishburne) ile yıldırım oynuyor.

istemediğini, kaybedebileceğini söyler. Babası diğer bütün oyuncuların ondan korktuğunu ve kazanmasından başka olasılık olmadığını söyler. Josh, “Kazanırsam herkes ‘Elbette kazanır, o en yüksek puanlı oyuncu.’ diyecek. Belki de, en iyisi olmamak, daha iyidir. O zaman kaybedebilirsin ve bu sorun olmaz.” diyerek endişesini belirtir. Acaba Bobby de kendisinin yaşadıklarına benzeyen sıkıntı verici duygular yaşamış mıydı? Fischer’in öyküsünden bir başka kesit tam bu sırada duyulur: “Ancak bir süre sonra insanlar onun gerçekten gittiğini anladı. Daha önce de ortadan kaybolmuştu. Bir defasında Belgrat’ta Petrosian’ın ezici yenilgisinden önce, 18 ay boyunca... Ama Manila’da 1975’te unvanını korumak için ortaya çıkmayınca, unvanını ondan aldılar ve Ruslara geri verdiler.”

Josh bu dönemde katıldığı bir turnuvada kendinden çok zayıf bir oyuncuya yalnızca 7 hamlede kaybedince birinciliğe rakibi Jonathan ulaşır. Eğitmen Pandolfini, parkta hızlı satranç oynamasının Josh’ın satrancını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Onun kaybetme korkusunu yenmesi için çabalayan eğitmen Josh’a rakiplerinden nefret etmesi ve onları aşağılaması gerektiğini söyler; “Bobby Fischer dünyayı aşağı gördü.” diyerek öğrencisini ikna etmeye çalışır. Josh “Ben onlardan nefret etmiyorum. Ben Fischer değilim.” diyerek reddeder eğitmenini. Eğitmenin bu sert yaklaşımı onun Josh’ın annesi tarafından evden kovulmasıyla sonuçlanır. Bundan sonra Josh, Washington Meydanı’nda Vinnie ile satranç oynayacaktır. Vinnie, eğitmeninin tersine vezirini oyuna erken sokmasını desteklemekte, yıldırım oynamayı ikisi de sevmektedir.

Bu arada Bobby Fischer, bir arşiv görüntüsünde satranç hep ciddiye aldığını ama bu önemsemenin kesin başlama zamanının tahminen 7 yaş olduğunu söyler. Bu Josh’ın yaşıdır ve Fischer’in öyküsü onun sesinde sürer: “Yıllar boyu insanlar ondan mektup aldıklarını söylediler, ama hiç göstermediler. Onun sinirlerinin bozulduğunu söylediler, artık hiç oynamaya çağını, aklını kaçırdığını... Gizlenerek Los Angeles sokaklarında başka isimler altında dolaştığını... Bazıları diyor ki ‘O öldü.’ Bence geri çekilmiş ve güç topluyor, geri dönmek ve tacını geri almak için doğru zamanı bekliyor.”

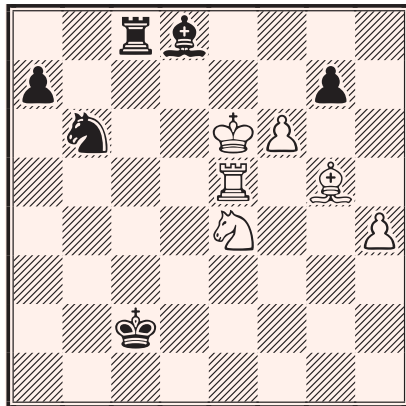
Josh son turda rakibine beraberlik öneriyor.

Sonunda büyük final günü gelir. Büyük bir turnuva salonu, yüzlerce çocuk, masalar, takımlar, saatler... En görkemlisi de sahnede duran, oyuncular ve gösterim panosu, kamera ile salon dışına canlı aktarılan o bir numaralı masadır. Jonathan, daha ilk turdan yerleşmiştir taht görkemindeki birinci masaya. Josh ise salonun gerideki masalarından birinde başlamıştır turnuvaya. Turlar ilerledikçe Josh giderek yaklaşır ve son turda tahta çıkar. Artık Josh ile Jonathan arasında kazananın şampiyon olacağı son bir maç kalmıştır.

Josh oyuna erken soktuğu vezirini kısa süre sonra kaybedince kahramanımızı izleyen taraftarları arasında büyük bir hayal kırıklığı yaşanır. Ancak neşesinden bir şey kaybetmeyen Vinnie, Josh'ın rakibini bir tuzağın içine çektiğini düşünmektedir. Gerçekten, Josh'ın at çatalından sonra, tahtayı terk eden vezirinin arkasından hüznle bakma sırası Jonathan'dadır artık. Böylece oyun dengelenir ve çok kritik bir pozisyon ortaya çıkar (Diyagram).

Siyah (Josh) hamlededir.

Pandolfini, bu pozisyonda 12 hamlede Siyah için kazancı görür ve Josh'ın bunu bulmasını diler. Kazancı hisseden ancak hesaplamakta zorlanan Josh, eğitmeninin daha önceden yaptığı gibi, taşları hayali olarak tahtadan süpürüp atar, boş olarak görmeye başladığı tahtaya bakarak düşünür düşünür ve sonunda beraberlik teklif eder. "Kaybettin ama beraberlik olsun ve şampiyonluğu paylaşalım!" Bu teklif tahtaya bir kez daha bakan ancak tehlikeyi göremeyen mağrur Jonathan tarafından reddedilir: "Oyna!" Josh kazancı bulmanın güveniyle oynar.

1...gxf6 2...xf6 3...f5 4...xf6+ 5...xf6 6...d7+ 7...xf5 8...xe5 9...xe5 a5 8.h5 a4 9.h6 a3 10.h7 a2 11.h8 a1 12...f5 13...h8 0-1

Josh'ın coşkuyla karşılanan zaferi filmin de sonudur. Ancak bizi bilgilendirmeye devam eden yönetmenden Joshua Waitzkin'in hala satranç oynadığını, şu anda ABD'de 18 yaş altındaki en yüksek puanlı oyuncu olduğunu, satrançtaki bu başarısını sürdürürken beyzbol ve futbol oynadığını, yazın balık tutmaya da gittiğini öğreniriz. Perdenin kapanışı yine Fischer ile olur: "Eylül 1992'de Bobby Fischer, eski rakibi Boris Spassky'ye karşı oynamak için ortaya çıktı... Kazandıktan sonra, hemen yine ortadan kayboldu."

Masum Hamleler filmi gerçek olaylara dayanır; filmin öyküsü Josh'ın babası Fred Waitzkin'in, oğlunun ilk ulusal şampiyonluk öyküsünü anlattığı kitabından uyarlanmıştır. Filmde, Kamran Shirazi, Joel Benjamin ve Roman Dzindzichashvili gibi satranç ustalarının boy gösterdiği oldukça gerçekçi bir satranç atmosferi yaratılmıştır. Filmi izleyen satranç severler bu atmosferi solumaktan çok zevk alacak, burada yer sıkıntısı nedeniyle aktaramadığım daha pek çok güzel ayrıntıyı keşfedeceklerdir.

Masum Hamleler, her satranç oyuncusunun, her oyuncu anne ve babasının, her satranç eğitmeninin mutlaka izlemesi gereken, olağanüstü güzellikte bir film. Bobby Fischer efsanesinin ortadan kaybolmasının satrançseverlerde yarattığı travmanın bıraktığı hasar, her şeye rağmen onun geri döneceğine ilişkin beklenti, o gelmedikçe onun yerini dolduracak bir başka Bobby Fischer arayışı ancak bu kadar güzel anlatılabilir.

Bu masalsı filmden sonra gerçek hayatta neler oldu? Joshua Waitzkin, Waitzkin... Hafızamı zorluyor ama bu adı bir türlü hatırlayamıyorum satranç dünyasında iz bırakan ustalar arasında. Onun hakkında kısa bir araştırma yapıyorum. Filmin gerçek kahramanı Joshua Waitzkin'in, bu filmin çekildiği 1993 yılında, henüz 16 yaşında uluslararası usta unvanı alan, ancak büyük usta unvanına ulaşamayan, son on yılda sisteme kayıtlı maçı olmayan, 2464 ELO puanına sahip bir oyuncu olduğunu keşfediyorum. İçimdeki hüznün büyüyor; Josh kim bilir kaçınıcı hayal kırıklığıdır, genç Fischer'i ararken sahte ışığına aldandığımız? Ama yılmıyorum; soğuk savaş döneminin bir Amerikan kahramanı olarak, 1972 yılında dünya satranç şampiyonu olduğu yerde, Reykjavik'te, 2008 yılında bir Amerikan muhalifi olarak aramızdan ayrılan Bobby Fischer'i aramaya devam ediyorum.

Kaynaklar

1. <http://www.imdb.com/title/tt0108065/> (Ulaşım tarihi: 20.03.2010)
2. <http://www.joshwaitzkin.com/> (Ulaşım tarihi: 20.03.2010)
3. Chess in the Movies, Bob Basalla, Thinkers' Press Wonderworks, 2005.
4. Fred Waitzkin. Searching for Bobby Fischer: The Father of a Prodigy Observes the World of Chess. Penguin, 1993.